

Om parlamentarisk ytringsfrihed og mortifikation*).

Af professor STEPHAN HURWITZ.

I det statelige skrift om *Ytringsfriheten i Stortinget etter grunnlovens § 66*, som nylig er udgivet i Norge ved offentlig foranstaltning, er spørgsmålet om muligheden for mortifikation af ærefornærmende udtalelser fremsat i Stortinget indgående behandlet. Den af utenriks- og konstitusjonskomitéen afgivne indstilling om emnet har ført til en stortingsbeslutning, hvori bl. a. udtales som Stortingets opfattelse, at grundlovens § 66 udelukker ethvert søgsmål for de almindelige domstole, det være sig til straf, erstatning eller mortifikation. Til støtte for denne opfattelse, forsåvidt angår mortifikation, er i den nævnte indstilling flere gange og meget eftertrykkeligt henvist til *dansk retsopfattelse*.

Den danske grundlov indeholder en til den norske grundlov § 66 svarende bestemmelse, sålydende: „For sine ytringer i folketinget kan intet af dets medlemmer uden folketingets samtykke drages til ansvar uden for samme“ (nuværende grundlov 1953 § 57, pkt. 2). Og Danmark indbyder i det foreliggende spørgsmål i særlig grad til retssammenligning, ikke blot på grund af det nære kulturfællesskab, men også fordi mortifikationsinstituttet i ærekrænkelssager, netop hører hjemme i Norge og Danmark og næppe har noget egentligt sidestykke i andre lande.

I komitéindstillingen læser man nu, at der ikke kan være nogen som helst tvivl om, at den danske grundlov må forstås som udelukkende mortifikationssøgsmål mod rigsdagsmænd (folketingsmænd). Det har endog „i første række været søksmål netop av denne art den danske grunnlov har hat i tanke“ (anførte værk, s. 26), „og det har altid været fuldkommen klart“, at det ansvar, som kun med tingets samtykke kunne pålægges en rigsdagsmand, „i første række var et mortifikationsansvar“ (samme sted).

Til støtte for disse anbringender, der må forekomme en med dansk ret fortrolig læser overraskende, henvises til et i et bilag til indstillingen gengivet referat af debatter i den danske rigsdag siden junigrundloven af 1849 i sager, hvor vedkommende tings samtykke er søgt til at drage en rigsdagsmand til ansvar for ytringer på tinge. Det hævdes, at det af alle disse debatter til overmål fremgår, at ansvarsspørgsmålet først og fremmest har været et spørgsmål om adgangen til at få de fremsatte udtalelser mortificeret (indstillingen s. 26).

Det må være tilladt at udtrykke en forundring over, at oplysninger med autoritativt præg om dansk ret i en indstilling til Stor-

*) Artiklen har i forkortet form været offentliggjort i „Verdens Gang“, Oslo, den 30. april 1954.

tinget ikke er søgt verificeret ved henvisninger til dansk juridisk litteratur eller til nogen navngiven sagkyndig kilde. Jeg tror ikke, at nogen kompetent kender af dansk ret vil kunne anerkende, at der i indstillingen er givet et rigtigt billede af, hvorledes den omhandlede grundlovsbestemmelse fortolkes i Danmark. Det er såre langt fra at kunne betegnes som utvivlsomt, at der ikke her er adgang til — uden tingets samtykke — at kunne anlægge privat mortifikationssag ved domstolene for ærefornærmende ytringer fremsat i folketinget. Efter den overvejende mening må snarest det modsatte resultat antages. Ingen afsagt dom modsiger dette. Og der kan sikkert ikke af de citerede rigsdagsdebatter uddrages nogen bindende eller blot klar forudsætning hos ledende politikere om, at der på rigsdagen har hersket en anden opfattelse end den, der er gjort gældende i den stats- og strafferetlige teori.

Jeg skal belyse dette lidt nærmere.

*

Mortifikation af ærefornærmelser vil sige, at det ved dom fastslås, at fornærmelsen skal være „død og magtesløs“, at den ikke skal komme den fornærmede til skade på hans gode navn og rygte, at den er ubeføjet eller lignende. Siden gammel tid har domme med sådant indhold været afsagt i Danmark og Norge.

Allerede fra det 16. århundrede kan således citeres en dansk dom, der til en bestemmelse om straf for injurianten føjer, at hans beskyldning ikke skal komme den sigtede „på sin gode Röghte, Heder, Ære eller Lempe till Forhindring eller Beklickning i nogen Maade“ (Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Domme, III, 1845, s. 149).

Udtalelser af denne art har i de gamle domme om ærefornærmelser været et ganske naturligt supplement til selve strafafgørelsen. De krævede ingen særlig lovhjæmmel. Uden at gøre indgreb i nogens ret gav de den krænkede en særlig klar oprejsning, som navnlig kunne være tiltrængt, hvor der gennem appel eller på anden måde var rejst tvivl om beskyldningens rigtighed trods en afsagt straffedom, eller hvor straf af en eller anden grund ikke fandtes at burde pålægges. At mortifikation da kunne finde sted uden (samtidig) idømmelse af straf, fremgår klart af en af Kongen og Rigsrådet afsagt dom i året 1590, hvorefter en beskyldning ikke skulle komme den krænkede „til nogen Ulempe udi nogen Maade“, medmindre der i den mod injurianten anlagte sag blev ført sandhedsbevis for beskyldningen. (Kolderup-Rosenvinge, anf. værk, IV, 1848, s. 230). Nævnes kan også en rigsrådsdom fra 1591, hvor straf bortfalder bl. a. på grund af retorsion, men hvor det udtales, at den fremsatte beskyldning ikke på nogen måde skal komme vedkommende til hinder eller skade på hans gode lempe (anf. værk, IV, s. 255).

Det gamle mortifikationsinstitut har således været baseret på

forholdets natur. Dets anvendelse har beroet på trangen dertil. Og der har til at begynde med ikke været anvendt en ganske bestemt form. Senere bliver det almindeligt at anvende det prægnante udtryk, at den ærekrænkende udtalelse kendes dødt og magtesløs. Denne form har i hvert fald vundet indpas i slutningen af det 17. århundrede.

I den ældre juridiske litteratur i Danmark omtales instituttet kun ganske flygtigt. *Hedegaard* mener i sin Tractat angaaende den danske Criminalret, 1773, s. 632, at mortifikation har hjemmel i Christian V's Danske Lov 6—21—1 i tilfælde, hvor æresstraf ikke kan pålægges injurianten. Dommeren skal da „kiende, at det er løse og ubeviislige Ord, som ikke bør komme ham (den krænkede) til Præjudice eller Forkleinselse paa gode Navn og Rygte, men være som utalte, døde og magtesløse i alle Maader, saa at ingen maa understaae sig at lade ham det høre igien.“ *Nørregaard*, Forelæsninger, IV, 1788, s. 183, støtter mortifikation ikke på en fortolkning af loven, men direkte på forholdets natur, og det samme er tilfældet hos *Brorson*, Fortolkning i Chr. V's Danske og Norske Lov, 6. Bog, 1797, s. 559: Retfærdigheden fordrer efter omstændighederne mortifikation, der kan gives, selv om den sagsøgte frifindes.

Den her nævnte opfattelse, hvorefter mortifikation er et oprejsningsmiddel, som domstolene efter sagens natur kan benytte ved siden af eller uden anvendelse af straf, har holdt sig levende i senere retspraksis og teori. Fra det af Ørsted udgivne Arkiv for Retsvidenskaben 1824, s. 136, kan f. eks. nævnes en Hof- og Stadsretsdom fra 1802, der fritager en person for straf for en ærefornærmende beskyldning, han har fremsat under en pligt næssig forklaring for politiet, men dog mortificerer beskyldningen; se også almindelige udtalelser om domstolenes pligt til, uafhængigt af strafansvar, at mortificere ærefornærmelser, der findes ugrundede, hos *Algreen-Ussing*, Haandbog i den danske Kriminalret, 4. udg., 1859, s. 516, og *Bornemann*, Samlede Skrifter, IV, 1864, s. 19, der betegner mortifikationen som en særegen følge af verbale injurier.

En lovfæstelse af adgangen til mortifikation fandt først sted ved presseloven af 3. januar 1851 § 9, derefter i straffeloven af 1866 § 218 og senest i straffelov 1930 § 273. Denne sidstnævnte bestemmelse indskrænker mortifikation af ærefornærmelser til kun at angå sigtelser i modsætning til blotte ringeagtstytringer (skældord og lignende), men i øvrigt er der enighed i den strafferetlige litteratur om, at de skete kodifikationer ikke har indskrænket den hidtil bestående adgang til mortifikation også udenfor rækkevidden af de nævnte bestemmelser.

Ifølge *Goos*, Den danske Strafferets specielle Del, I, 1895, s. 286 ff., er den ved straffeloven hjemlede mortifikation ikke straf,

men må ses som en oprettelse af den ved ærekrænkelsen skete ideelle skade. Den er som regel, men ikke altid udelukket i de tilfælde, hvor særlige omstændigheder bevirker, at der ikke objektivt foreligger en ærefornærmelse. Hvor ærefornærmelsens manglende retstridighed beror på en særlig fritagelse for at føre bevis, skal mortifikation kunne finde sted. Det må erkendes, at Goos' knappe bemærkninger, som her er gengivet, ikke er ganske klare. Om mortifikation af ytringer fremsat af rigsdagsmænd, der nyder immunitet mod straf- og erstatningsansvar, udtaler han sig ikke direkte.

Mere udførligt har professor *Krabbe* beskæftiget sig med emnet mortifikation. Særlig i Ugeskrift for Retsvæsen 1937 B., s. 11 ff. har han gjort rede for sin opfattelse. Det går som den røde tråd gennem denne, at mortifikation i modsætning til straf ikke er noget indgreb i fornærmerens retssfære, men er et for fornærmeren ganske uskadeligt og ufarligt renselsesmiddel. Mortifikation bør derfor kunne idømmes isoleret, og selv om der ikke er nedlagt eller har kunnet nedlægges nogen påstand om straf, f. eks. fordi fornærmeren er død eller strafansvaret er forældet. Samme opfattelse var tidligere med megen styrke hævdet af højesteretsjustitiarius *Niels Lassen* i Tidsskrift for Retsvidenskab 1897, s. 439. Enkelte afvigende domme, der har givet anledning til disse udredninger af *Krabbe* og *Lassen*, er ikke blevet retningsgivende for praksis, der nu i det hele må anses stemmende med *Krabbes* opfattelse. Om forholdet til grundlovens ytringsprivilegium for rigsdagsmænd udtaler *Krabbe* sig ikke. Men det ligger i direkte forlængelse af hans tankegang og argumentation, at han også her vil anse mortifikation for anvendelig.

Selv har jeg i min fremstilling af Den danske Kriminalret, 1952, s. 617, udtalte mig på linie med *Krabbe* med fremhævelse af, at mortifikation kan gives uafhængigt af betingelserne for strafansvar.

Medens det i den danske strafferetlige litteratur efter det anførte vel ikke udtrykkelig har været drøftet, om grundlovens § 57 (tidligere § 56) udelukker mortifikationssøgsmål, men dog er taget en stilling, der konsekvent fører til at anse sådanne søgsmål for tilstedelige (uden tingets samtykke), har spørgsmålet været direkte, omend meget kortfattet, behandlet i den statsretlige litteratur. *Knud Berlin*, Den danske Statsforfatningsret, I, 4. udg., 1937, s. 420, udtaler således, at søgsmål alene til mortifikation ikke synes at være udelukket ved grundlovens § 56. Som begrundelse henvises til den bl. a. af *Krabbe* fremhævede adgang til at søge mortifikation, uden at strafansvar gøres gældende. *Berlins* udtalelse er optaget uændret i den af *Ernst Andersen* og *Alf Ross* i 1948 udgivne Dansk Statsforfatningsret, II, s. 26. En afvigende opfattelse ses alene hævdet af *G. og N. Cohn* i en artikel i

Juridisk Tidsskrift, 1915, s. 547, hvor det — uden begrundelse — anføres, at det må anses for udelukket at anlægge sag til mortifikation af de fornærmelige ytringer; disses retstridighed ophæves dog ikke ved den omtalte grundlovsbestemmelse, og de almindelige regler om retorsion må derfor komme til anvendelse, når den angrebne tager til genmæle.

Jeg kommer nu til det spørgsmål, om de i komitéindstillingen givne oplysninger om den danske grundlov og ytringsfriheden er af en sådan vægt, at de må føre til et andet resultat end hidtil antaget af den førende retsvidenskabelige teori i Danmark.

På forhånd må det anses for usandsynligt, at ingen dansk forfatter skulle have været opmærksom på alment tilgængelige for-
tolkningsbidrag af afgørende betydning i emnet. Navnlig professor Berlin, der i en årrække fungerede som protokolsekretær i folketinget, måtte dog have været orienteret om en enstemmig rådende opfattelse på rigsdagen i strid med den, han gav udtryk for i sin fremstilling af den danske statsret. Men der er hverken i Berlins eller i andre forfatteres skrifter nogen antydning om eksistensen af en sådan rigsdagsopfattelse.

Det er altså et helt nyt og i den hittidige behandling af emnet upåagtet stof, der af en unavngiven kilde fremdrages som givende et pålideligt billede af, hvorledes man i Danmark ser på adgangen til at sagsøge en rigsdagsmand med påstand om mortifikation. Værdien af dette stof og de konklusioner, der drages deraf, svækkes imidlertid straks af den omstændighed, at den rent faktiske fremstilling lider af alvorlige urigtigheder og unøjagtigheder.

Det siges således i det omtalte værk, s. 25, at det i den danske rigsdags historie 7 gange er hændet, at folke- eller landstingets samtykke er søgt til at drage en rigsdagsmand til ansvar for hans ytringer i tinget, og hermed sammenstilles et 8. tilfælde (en på justitsministerens begæring i 1866 anlagt straffesag mod redaktør Bille for statsforbrydelse), der intetsomhelst har med det behandlede emne at gøre. Den sidste af de refererede sager om begæring af folketingsamtykke til søgsmål er fra 1888. „Etter 1888 er intet andragende av denne art innlevert til Folketinget“, hedder det s. 48. Blot en gennembladning af de trykte domssamlinger om injuriersager ville have vist forfatteren, at denne påstand er urigtig, se således Ugeskrift for Retsvæsen 1911, s. 368 (andragende fra etatsråd Oscar Davidsen om folketingets samtykke til at drage folketingsmand Peter Sabroe til ansvar for injurie), Juristens Domssamling 1936, s. 107, injuriersag mod folketingsmand Valdemar Thomsen, efter at folketinget havde givet samtykke). Muligvis er der flere sager. På komitéindstillingens bilag kan man i hvert fald ikke stole.

Værre er det, at der — s. 39 — gives den fejlagtige oplysning, at det i samtlige de refererede tilfælde har drejet sig om at „sak-

søke til mortifikasjon — og det har aldri falt nogen inn at Grunnlovens ord skulde bety noget annet enn netop det“. Forholdet er tværtimod det, at de pågældende andragender om samtykke, såvidt det kan ses af selve de givne sagsreferater, har angået søgsmål, der involverede en påstand om *straf* for ærekrænkelser — og blot som akcessorium hertil en påstand om mortifikation. Det fremgår da også klart af de citerede domsreferater i de tilfælde, hvor samtykke til søgsmål blev givet, at der i dommene er taget stilling til nedlagte påstande om straf. Det samme er tilfældet i de senere afsagte domme, som ikke er nævnt i redegørelsen.

Tilbage bliver alene påstanden om, at der i de citerede udtalelser i indlæg på rigsdagen om, hvorvidt samtykke til søgsmål burde gives, foreligger en tilkendegivelse af, at man er gået ud fra, at sagen alene eller i det væsentlige drejede sig om mortifikation. Også dette må bestrides. De citerede udtalelser læses naturligt som betragtninger over rimeligheden af at udlevere en rigsdagsmand til strafansvar for ærekrænkelse. Herom har jo sagerne faktisk drejet sig. Og ikke i eet eneste tilfælde har forhandlingerne angået det specielle spørgsmål, om samtykke var fornødent, når påstanden alene gik ud på mortifikation. Det er muligt, at der af enkelte af udtalelserne kan udtrages den slutning, at vedkommende rigsdagsmand for sit vedkommende, hvis spørgsmålet havde foreligget til diskussion, ville have strakt immuniteten så vidt. Dette gælder særlig de af C. C. Alberti s. 42 refererede betragtninger med henblik på tilfælde, hvor formanden har påtalt det anvendte udtryk og derved har sat ytringens betydning ud af kraft. Men som helhed kan der kun være tale om en højst indirekte slutning fra de faldne udtalelser. Og det er en grov urigtighed eller overdrivelse at sige, at der på den danske rigsdag foreligger en almindelig og klar tilkendegivelse af, at rene mortifikationssøgsmål omfattes af den pågældende grundlovsparagraf. Selv om en sådan tilkendegivelse havde foreligget, ville den for øvrigt ikke have været bindende for domstolene.

*

Efter det anførte må hele det materiale, der af den norske stortingskomité er fremlagt som afgørende dokumentation for dansk parlamentarisk opfattelse af det behandlede spørgsmål, betegnes som irrelevant. Kun ved på forhånd at antage det, som skulle bevises, har man kunnet komme til en konklusion til fordel for den i indstillingen hævdede opfattelse.

Et ganske andet spørgsmål er, hvilket resultat man med hensyn til det rejste problem vil komme til i Danmark, når man uafhængigt af hidtidig teori og i øvrigt på forsvarligt grundlag skal tage stilling.

For mit vedkommende finder jeg spørgsmålet tvivlsomt. Det

har hidtil ikke været indgående behandlet i Danmark. Og der kan anføres vægtige betragtninger for og imod den fortolkning, det norske storting nu er gået ind for.

Ordlyden af den danske grundlov § 57 („drages til ansvar“) taler for en restriktiv fortolkning, alene omfattende ansvar til straf (ved privat eller offentligt søgsmål) og erstatning. Det er alene et sådant ansvar, man må antages at have haft for øje ved grundlovens affattelse. De udtalelser af *Ørsted*, hvortil der henvises i komitéindstillingen s. 25—26, bekræfter dette. De tager overhovedet ikke sigte på mortifikation. Indstillingen er atter her vildledende.

Realt kan det også siges, at en adgang til mortifikation for den private, der ærekrænkes ved en sigtelse fremført på rigsdagen, giver borgeren en rimelig beskyttelse uden at udsætte vedkommende politiker for noget ansvar. Han kan højst få nogen ulempe af sagen og omkostninger ved dens førelse og eventuelt lide et prestigetab, hvis han uden tilstrækkelig føje har sigtet en bestemt trediemand på ærekrænkende måde. De fleste vil vist finde, at dette er en ganske fornuftig ordning, der giver enhver interesse sit. At den parlamentariske ytringsfrihed herved skulle sættes i den største fare, forekommer stærkt overdrevet.

På den anden side kan anføres, at når man nu har et i grundloven fastslået ytringsprivilegium for rigsdagsmænd, således at de ikke (uden tingets samtykke) kan dømmes til straf eller erstatning for ærekrænkende udtalelser, ligger det i naturlig forlængelse heraf, at domstolene heller ikke (uden sådant samtykke) skal kunne tage stilling til, om udtalelsen har været ubeføjet, uden at pålægge straf eller erstatning. Det er jo dog i vore dages injuriersager navnlig denne konstatering, det kommer an på, og det kan virke formalistisk, at tingets samtykke skal søges, hvis man nedlægger påstand på straf (i praksis som regel en mindre bøde) + mortifikation, men ikke, hvis man bare holder sig til mortifikationen. Nogen større praktisk trang til isolerede mortifikationssøgsmål i de her omhandlede tilfælde synes der heller ikke at være. Der ses overhovedet ikke at foreligge noget eksempel på, at de er blevet forsøgt anlagt, hvad enten det nu skyldes, at man ikke har været klar over, at der eventuelt forelå en adgang hertil uafhængigt af grundlovens bestemmelse, eller at man ikke har villet lade sig nøje med den oprejsning, der ligger i en mortifikation uden straf. Man kan imidlertid i denne forbindelse ikke lade ude af betragtning, at det faktisk har været sjældent, at rigsdagsmænd har angrebet bestemte enkeltpersoner på deres ære uden objektiv føje. Hvis dette derimod blev en hyppig foreteelse, og tinget samtidig som regel nægtede samtykke til straffesag, ville forholdet vel stille sig anderledes med hensyn til den praktiske trang til mortifikationssøgsmål.

Man kan komme til forskellige resultater ved en afvejning af de her anførte modstående hensyn. Personlig mener jeg, at det må overlades til domstolenes afgørelse i det enkelte tilfælde, om de finder, at en person har tilstrækkelig retlig interesse til at anlægge det fastsættelsessøgsmål, som en mortifikationssag efter sin natur er, når påstand om straf ikke nedlægges eller kan nedlægges.

Spørgsmålet kan diskuteres uden lidenskab. Det er svært at forstå, at det kan sætte sindene i den grad i bevægelse, som det at dømme efter de her omtalte dokumenter har gjort det i Stortinget. Man kan beundre den ildhu for den parlamentariske ytringsfrihed og folkerepresentationens frie virke, som stortingskomitéens indstilling vidner om. Men man kan afgjort ikke beundre den brug, der i denne sammenhæng er gjort af henvisninger til dansk ret.

Stephan Hurwitz.

Om løsladelse af drabsforbrydere.

Af vicedirektør i direktoratet for fængselsvæsenet
AXEL HYE-KNUDSEN*).

Den kritik, der har været rettet mod løsladelsen af farlige forbrydere, har også berørt fængselsvæsenet. Efter den gældende ordning er det således, at benådning for straf af fængsel i 5 måneder og derover, ekspederes gennem direktoratet for fængselsvæsenet, d. v. s. fængselsvæsenet forbereder sagen og forelægger den for justitsministeren, som derefter gør indstilling til kongen.

Ved afgørelsen af disse benådningssager har man taget hensyn til:

- 1) at en passende del af straffen var udstået, og minimum er, at halvdelen skal være udstået.
- 2) at der forelå en virkelig begrundelse for benådningen, f. eks. alvorlig sygdom hos fangen eller hans nærmeste, indtrufne forhold hos fangen eller hans familie, som er opstået efter domsafsigelsen.

Imellem 10 og 15 % af de fanger, der er løsladt fra anstalterne, løslades ved benådning. Specielt med hensyn til personer, der er idømt livsvarigt fængsel, er forholdet det, at de kun kan løslades ved benådning. Fra 1918—1944 er 25 idømt livsvarige frihedsstraffe, heraf 5, der har været idømt dødsstraf. Af de 25 er to døde i fængslet. Af de 5 dødsdømte er en død, og de 4 har afsonet hen-

*) Foredrag i Dansk kriminologisk Selskab den 26. april 1954.